

Piaskowski, Jerzy

"Istorija litiejnogo proizvodstva w SSSR", t. I, N. N. Rubcow, Moskwa 1962 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 8/3, 436-437

1963

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

N. N. Rubcow, *Istorijsza litiejnogo proizwodstwa w SSSR*, t. I, wyd. II. Gosudarstwiennoj Naučno-Techničeskoje Izdatielstwo Maszinstroitelnoj Litieratury, Moskwa 1962, s. 288.

Pierwsze wydanie *Historii odlewnictwa w ZSRR* N. N. Rubcowa ukazało się w 1947 r. Obecne, drugie, poważnie rozszerzone, obejmuje tylko pierwszą część pracy (do 1917 r.). Autor, zmarły przed jego opublikowaniem, był profesorem i kierownikiem katedry maszyn i automatyzacji odlewnictwa w Wyższej Szkole Technicznej im. Baumana w Moskwie.

Pomimo znacznego rozszerzenia, charakter i konstrukcja książki N. N. Rubcowa nie uległy zmianie.

Pierwsza część, poświęcona odlewnictwu wieków XIV—XVIII, zawiera opis jego początków na Rusi Kijowskiej i w państwie Moskiewskim, przy szczególnym uwzględnieniu odlewnictwa żelaza, wiele wiadomości, głównie archiwalnych, dotyczących największej odlewni luf armatnich w Moskwie (*Puszczejnyj dwor*) w wiekach XVI—XVIII (m. in. podane są: skład chemiczny metalu i stosowany wsad) oraz zestawienie wad występujących w odlewach omawianego okresu.

W drugiej części, obejmującej wieki XVIII—XIX, autor opisuje początki odlewnictwa artystycznego w Rosji, zajmując się dokładniej odlewem konnego posągu Piotra I (z uwzględnieniem technologii formy) oraz działalnością powstałej w końcu XVIII w. odlewni artystycznej Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu (prace W. P. Jekimowa, P. K. Klodta). Następnie Rubcow przedstawia rozwój technologii odlewania dzwonów (dając m. in. opis odlewania przez Iwana Motorina w 1735 r. największego na świecie dzwonu „Car-Kołokoł”). Część ta ilustrowana jest wieloma fotografiami najwybitniejszych odlewów artystycznych, omawianych w tekście.

Trzecia część książki przedstawia rozwój technologii odlewania luf armatnich i innych odlewów dla potrzeb artylerii, ilustrowany rycinami zacierpniętymi z rosyjskiego tłumaczenia słynnego dzieła S. de Saint-Remy'ego *Memorii ili zapiski artillerijskije*¹. Następnie podano ogólne wiadomości o rozwoju ośrodków produkcji odlewniczej na terenie Rosji w XVIII w. oraz omówiono postęp w zakresie metalurgii, ze szczególnym uwzględnieniem roli zakładów Bataszewa. Trzeci i ostatni rozdział tej części zawiera zarys historyczny rozwoju metod topienia metalu (pierwszy żeliwiak wzniesiono w Rosji już niedługo po 1779 r.), z uwzględnieniem wytapiania wysokogatunkowego żeliwa i staliwa, oraz rozwoju technologii ze wzmiankami o mechanizacji odlewnictwa w Rosji oraz zestawieniem 6 podręczników poświęconych odlewnictwu, jakie ukazały się w Rosji w latach 1859—1906.

Jako załączniki autor podał informacje biograficzne o 505 odlewnikach, działających w Rosji w wiekach XV—XVII (z wyjątkiem kilku nazwisk, są to sami Rosjanie), przedruk kilkunastu dokumentów z pierwszej połowy XVIII w. oraz bibliografię zawierającą 397 pozycji, prawie wyłącznie rosyjskich.

Książka N. N. Rubcowa jest pierwszą książką poświęconą historii odlewnictwa w Rosji, nie można więc było spodziewać się, aby wyczerpywała ona temat, wymagający niewątpliwie jeszcze wielu lat studiów i poszukiwań archiwalnych oraz — zapewne — udziału specjalistów różnych dziedzin (historia, ekonomia). Jak widać zresztą z przedstawionej w zarysie treści książki, bardziej odpowiadałby jej tytuł *Wybrane zagadnienia z historii odlewnictwa w Rosji*.

Wysoko należy ocenić materiał ilustracyjny, zwłaszcza przedstawiający technologię formy i piece odlewnicze, a także fotografie odlewów artystycznych.

Partie książki poświęcone technologii ze względu na specjalność autora nie-

¹ Sankt Pietierburg 1732—1733. Oryginał *Mémoires de l'artillerie* ukazał się w Paryżu w 1697 r.

wątpliwie należą do najwartościowszych (odlewanie posągów, dzwonów, luf armatnich, kul itp.); jakkolwiek np. wywód żeliwiaka z pieca płomiennego (s. 163) wydaje się raczej błędny. Natomiast tło historyczne i ekonomiczne w książce Rubcowa zarysowane jest bardzo słabo, nie przedstawiono jakichś linii rozwojowych przemysłu odlewniczego, wiadomości o rozwoju większych odlewni lub ośrodków odlewniczych z pewnymi wyjątkami są bardzo szczupłe, bardzo mało danych zawiera też rozdział poświęcony historii mechanizacji odlewnictwa w Rosji. W ogóle zresztą o odlewnictwie w XIX w. i na początku XX w. pisze Rubcow niewiele.

Autor opiera się prawie wyłącznie na publikacjach rosyjskich, z uwzględnieniem opracowań historycznych i archeologicznych oraz dawnej literatury technicznej (zwłaszcza czasopism „Artillerijskij Zurnał” i „Gornyj Zurnał” z XIX w.). Natomiast nie wykorzystano zagranicznych dzieł poświęconych odlewnictwu (np. zawierających dane dotyczące technologii odlewania luf armatnich), a cytowane — bardzo nieliczne zresztą — źródła pozarosyjskie są wynikiem raczej przypadkowego wyboru autora. Zjawisko takie jest zresztą obecnie jeszcze powszechnie w dziełach poświęconych historii techniki, gdyż studia nad źródłami pisanymi są słabo rozwinięte i dawne traktaty techniczne (poza najwybitniejszymi) są na ogół nie znane zarówno technikom, jak i historykom. Rubcow nie wykorzystał także opisów podróży po Rosji z XVIII i początku XIX wieku (Gmelin, Pallas i inni), zawierających wiele interesujących danych dotyczących hutnictwa i odlewnictwa.

Szkoda też, że autor, wymieniając rosyjskie tłumaczenia zagranicznych dzieł (S. de Saint-Remy, G. Monge), nie wspominał o oryginalnych wydaniach, a przy ilustracjach zwykle nie podawał źródeł, z których zostały zaczerpnięte. Nie podano też dla obcokrajowców imion i nazwisk w alfabecie łacińskim. W niektórych nazwach obcojęzycznych wkradły się błędy (np. na s. 163: *Kupola farnece* zamiast *Cupola furnace*). Rosyjskie tłumaczenia niektórych tytułów dzieł autorów zagranicznych znacznie odbiegają od oryginałów, niekiedy zaś tytuły zostały pominięte, a nawet opuszczone w bibliografii (np. *Della pirotechnia* V. Biringuccia, cytowana na s. 161 i 178, praca A. Vandermonde'a, Cl. Bertholeta i G. Monge'a, wspomniana na s. 170 itd.). Spotykają się także braki w bibliografii (brak miejsca lub roku wydania źródła itp.).

Celowe byłoby także podanie przeliczeń dawnych miar i wag na obecnie używane oraz przedstawienie siły nabywczej dawnych pieniędzy (np. w postaci cen żywności, ubrania, obuwia itp.), gdyż inaczej podawana niekiedy wysokość zarobków w dawnych odlewniach niewiele mówi dzisiejszemu czytelnikowi.

W sumie książka N. N. Rubcowa zawiera wiele niewątpliwie cennych i ciekawych wiadomości i materiałów, jakkolwiek jest w niej sporo braków i niedociągnięć. Jako całość ustępuje ona wydanemu przed prawie dziesięciu laty *Zarysowi dziejów odlewnictwa polskiego* K. Gierdziejewskiego². W każdym jednak razie każdy interesujący się historią techniki, a w szczególności historią wykorzystania przez człowieka metalu, powinien się z tym dziełem zapoznać.

Jerzy Piaskowski

Zofia Podwińska, *Technika uprawy roli w Polsce średniowiecznej*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław—Warszawa—Kraków 1962, s. 388.

W ramach prac Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN i seminarium historii średniowiecznej prof. Aleksandra Gieysztora na Uniwersytecie Warszawskim ukazała się interesująca rozprawa doktorska Zofii Podwińskiej.

² Stalinogród (Katowice) 1954.